

Janne Hedegaard Hansen

Hvordan forskning i praksis kan gøre sig relevant for praksis

Resume

Forskning i pædagogisk arbejde bør interessere sig for, hvordan det er muligt at bidrage til at inspirere, udvikle og kvalificere pædagogisk arbejde ved at producere viden om praksis, der inviterer til refleksion og dialog mellem forsker og praktikere. Påstanden i denne artikel er, at der må produceres viden, som giver en hvis genklang i praksis, uden at den er udtryk for en ukritisk legitimering af den eksisterende praksis. Artiklen giver et bud på, hvordan det er muligt at producere forskningsbaseret viden, der kan gøre sig relevant for praksisfeltet ved at gennemføre konstruktivistisk bottom-up forskning, som har til formål at afdække dominerende diskurser i det pædagogiske arbejde.

Indledning

Forskning i pædagogisk praksis kan have mange og relevante intentioner og formål. I min ph.d.-afhandling har jeg haft som ambition at udvikle viden om praksis, som kan danne grundlag for kvalificering og udvikling af socialpædagogisk praksis på forsorgshjem gennem refleksion og dialog forsker og praksisfelt imellem (Hedegaard Hansen 2006). Behovet for kvalificering og udvikling af socialpædagogisk praksis kan ses som et led i moderniseringen af den offentlige sektor, der blandt

andet har haft som mål at skabe en bedre sammenhæng mellem input, output og outcome i offentlige interventioner generelt. På den ene side skaber det et behov for kvalificering af konkrete praksisser, eller et behov for at opnå viden om "best practise", som forskningen kan bidrage til at understøtte eller producere viden om. På den anden side skaber det et behov for, at forskningen stiller sig kritisk overfor iagttagelsen af socialpædagogisk arbejde som et socialpolitisk og administrativt fænomen, hvor socialpædagogikkens rolle er at skabe resultater i forhold til at løse sociale problemer (Hedegaard Hansen 2006, Krogstrup 1998).

Genklang og relevans

Målet om at forskning skal producere viden, der kan bidrage til udvikling og kvalificering af socialpædagogisk arbejde på grundlag af dialog og refleksion mellem forsker og praktikere, stiller på den ene side krav til forskningen om at gøre sig relevant for praksisfeltet ved at producere viden, som vækker en vis genklang i praksis. Hvis den ikke formår at vække en vis genklang i praksis, så vil praktikerne ikke forholde sig til den ny viden, og forskningsresultaterne vil ikke gøre sig gældende som grundlag for refleksion og dialog. På den anden side kan forskning i praksis heller ikke i sig

selv have som formål at legitimere praksis, blot for at vække genklang og gøre sig gældende. Løsningen af dette dilemma kunne, set fra et forskerperspektiv, også placeres i praksis ved at insistere på, at praktikere, som en del af deres professionalisme, i højere grad bør interessere sig for forskningsbaseret viden og tage ansvar for at anvende denne viden, som middel til udvikling og kvalificering af praksis.

Udgangspunktet for denne artikel er, at anvendelse af forskningsbaseret viden i pædagogisk praksis, er et forhold, som ikke kun kan henføres til praktikerne, men som også må ses som en udfordring til forskningens måde at producere viden om praksis på. En mulig måde er at forske i, hvordan pædagogik konstrueres i praksis ved at undersøge pædagogers måde at konstruere pædagogik på, for dernæst at gøre denne viden til genstand for en analyse af de in – og eksklusionsprocesser, som de herskende praksislogikker og meningskonstruktioner har som konsekvens, og dermed har som konsekvens for brugernes udviklings, lærings – og livsmuligheder. At fokusere på, hvordan pædagoger selv konstruerer pædagogik i praksis, vil vække en vis genklang i praksis, og det vil derfor være en måde at forske i praksis på, som har gode muligheder for at gøre sig relevant for praktikere og praksis, uden at der er tale om en ukritisk legitimering af praksis. For denne viden skal som sagt ikke stå alene, men gøres til genstand for en analyse af de in – og eksklusionsprocesser, som en specifik konstruktion af pædagogik har som konsekvens.

Praksisforskning eller forskning i praksis

Mit ærinde er ikke i første omgang at bidrage til praksisforskningen som sådan, men i højere grad at bidrage til opnå erfaringer med at udvikle og anvende metoder til analyse af et konkret praksisfelt, inden for en konstruktivistisk og diskursteoretisk kontekst. Det skyldes, at metodiske spørgsmål i forhold til praksisanalyser generelt er underprioriteret i

en diskursteoretisk sammenhæng (Dreyer Hansen 2003). I min ph.d.-afhandling (Hedegaard Hansen 2006) har jeg gjort mig erfaringer med en konstruktivistisk bottom-up analyse, som en mulig måde at producere viden om socialpædagogers konstruktion af socialpædagogik i deres praksis på forsorgshjem (Bogason og Sørensen 1998). Jeg vil i denne artikel inddrage resultaterne af denne undersøgelse og diskutere de erfaringer, jeg har gjort mig med denne form for forskning i praksis, dens muligheder og begrænsninger.

Konstruktivistisk bottom-up analyse

Konstruktivistisk bottom-up forskning tager afsæt i pædagogers konstruktion af pædagogisk arbejde. Metoden skaber rum for at undersøge pædagogers iagttagelse af pædagogisk arbejde, dens rolle og funktion, som ikke nødvendigvis er i overensstemmelse med en teoretisk, filosofisk, forskningsmæssig eller politisk forståelse af pædagogikken, dens rolle og funktion. Inden for en konstruktivistisk videnskabstradition antages det nemlig at være et vilkår for al forskning – og dermed også for forskning i pædagogisk arbejde – at hvad pædagogik og dens problemstillinger anses for at være, afhænger af, hvorfra pædagogikken iagttages og hvilke metoder, der anvendes til at iagttage denne praksis med (Thomsen 2003). Derfor bliver det helt afgørende for forskningsresultaterne, hvorfra og hvordan forskningsobjektet iagttages. I den konkrete analyse i min afhandling (Hedegaard Hansen 2006) iagttages socialpædagogik som socialpædagogers konstruktion af socialpædagogik i praksis, fordi det med et konstruktivistisk afsæt ikke bliver ambitionen at bestemme, hvad socialpædagogik *er*, men at undersøge *hvordan* socialpædagogik konstrueres som socialpædagogik indenfor forskellige, diskursive praksisser. En skelnen mellem socialpædagogikkens tilblivelse og dens væren.

Diskursteorien (Laclau og Mouffe 1995) er et produktivt udgangspunkt for en analyse af

aktørers konstruktion af mening og betydning. Diskursteorien fokuserer netop på, hvordan mening og betydning konstrueres inden for specifikke kontekster. I en konkret diskursanalyse bliver det relevant at undersøge aktørernes udpegning og indholdsudfyldning af centrale begreber inden for et specifikt, diskursivt felt. Analysen interesserer sig for de konkrete artikulationer med henblik på at afdække hvilke betydninger der etableres ved at sætte elementer i bestemte forhold til hinanden og hvilke betydningsmuligheder, de dermed udgrænser. Hvilke tegn gives en privilegeret status inden for en specifik diskursiv horisont, og hvordan bliver de defineret i forhold til andre tegn i diskursen og i forhold til andre diskursers definition af samme tegn. Med andre ord er fokus i diskursanalysen at identificere kampen om betydningsdannelse. Dels hvilke betydninger der kæmpes om at definere, dels hvilke betydninger, der fremstår relativt fastlagte og uimodsagte (Jørgensen og Phillips 1999).

Konstruktivistisk forskning vil altid lede efter konstruktion af mening og betydning. Med et bottom-up-perspektiv bliver det imidlertid præciseret, at det er praktikernes konstruktion af mening og betydning, der er i fokus, forskellig fra eksempelvis den meningskonstruktion, der kan identificeres i politiske dokumenter, målformuleringer eller på ledelsesniveau. Bottom-up perspektivet er hentet fra policy- og implementeringsforskningen og tager – til forskel fra et top-down-perspektiv – udgangspunkt i, at en policyproces må analyseres med afsæt i en identifikation af de problematikker, som formuleres og søges løst af de aktører, der indgår i den konkrete policyproces (Bogason og Sørensen 1998). Målet er at skabe større indsigt i de problemkomplekser, der kendetegner policyprocesser, ved at fokusere på de uformelle og praksisrelaterede sider af processen. Til forskel fra et top-down-perspektiv, der fokuserer på at analysere effekterne af de midler, der bidrager til at realisere målene, forstået som den formelle del af en policypro-

ces. Overført til pædagogisk praksis betyder et bottom-up perspektiv, at der fokuseres på pædagogernes problem- og løsningsforståelser og på de uformelle sider af de pædagogiske processer ud fra antagelsen om, at der ikke er nogen nødvendig sammenhæng mellem de formelle og uformelle sider af en policy proces eller en pædagogisk proces.

Bottom-up analyser vil således altid være interesseret i at opnå viden om praktikernes problem- og løsningsforståelser. Konstruktivistiske bottom-up analyser vil endvidere fordrer, at der skelnes mellem på den ene side det intentionelle og institutionelle niveau og på den anden side det konkrete praksisniveau. Antagelsen er, at der er forskel på den mening og betydning, der konstrueres på det intentionelle niveau og den mening og betydning, der konstrueres i det konkrete møde mellem pædagog og bruger, altså på handlingsniveauet. Pointen er ikke at skelne mellem mening og handling eller intention og handling, fordi handlingsniveauet mere grundlæggende udtrykker realitet frem for diskurs. Eller at indfange en modsætning mellem viden og handling. Pointen er alene at skelne mellem forskellige diskursive praksisser og dermed forskellige menings- og handlingshorisonter. En skelnen mellem pædagogisk praksis som en specifik diskursiv horisont, der adskiller sig fra den konstruktion af mening og betydning, der artikuleres på et intentionelt niveau. Der antages således at være forskel på de diskurser, der ligger til grund for praksis og de diskurser, der artikuleres og hersker i praksis (Hedegaard Hansen 2006).

Udgangspunktet for min undersøgelse af socialpædagogisk praksis har således været, at både tale, tanke og handling finder sted inden for en bestemt, diskursiv horisont i praksis, som der trækkes på i handlingsøjeblikket, og som gør nogle handlinger mulige og andre ikke mulige. Mens en eventuel efterrationalisering, supervision eller selvrefleksion vil finde sted inden for en anden diskursiv horisont, som

ligger til grund for praksis. Fordi der netop er tale om forskellige, diskursive praksisser.

Det betyder dog ikke, at konstruktionen af – i dette tilfælde – socialpædagogik i praksis foregår i et tomrum, hvor de diskurser, der ligger til grund for praksis, ikke har nogen betydning for konstruktionen af mening og betydning i den konkrete praksis. Diskurser må altid identificeres inden for en specifik kontekst, og der vil derfor altid være nogle bredere, mere overordnede eller grundlæggende diskurser, som danner grundlag for kampen om betydning inden for en specifik diskursiv praksis. Med et konstruktivistisk bottom-up-perspektiv er det blot en pointe, at en sådan kontekst analyseres frem i selve analysen, fordi det antages ikke at være muligt på forhånd at vide, hvilke mere overordnede diskurser, der sætter betingelser for den konkrete kamp om betydning eller hvordan de sætter betingelser (Jensen 1998). Hvis der ikke er tale om et bottom-up-perspektiv vil det være forskeren, der udpeger de mere overordnede og bredere diskurser, der antages at udgøre rammen for den konkrete konstruktion af mening (Hansen 2003).

Metodiske greb

Når et af målene med konstruktivistisk bottom-up forskning er at afdække diskurser i et praksisfelt og skelne mellem intention og handling, som to forskellige diskursive praksisser, er det nødvendigt at finde frem til nogle empiriske undersøgelsesmetoder, hvor det er muligt at opretholde denne skelnen. Vel vidende, at det vil være et vilkår for alle praksisanalyser, at det aldrig vil være muligt fuldt ud at nå det diskursive praksisniveau. Udfordringen bliver derfor at anvende nogle metoder, hvormed det bliver muligt at tilnærme sig det konkrete handlingsniveau mest muligt ved at forskellen mellem det, som pædagogerne siger, de gør og det, som de gør, analytisk holdes adskilt.

At gennemføre konstruktivistisk bottom-up

forskning er således ikke kun et spørgsmål om, hvor undersøgelsen tager sit udgangspunkt – nemlig i praksis – men også hvordan data indsamles (Jensen 1998). Konstruktivistisk bottom-up forskning rejser således spørgsmålet om, hvordan det er muligt at beskrive virkeligheden, som den opleves og erkendes fra en aktørposition, så aktørernes egne betydningskonstruktioner tages for pålydende, og hvor man i indsamlingen af data er loyal overfor aktørernes egne forståelser af virkeligheden. Analysen tager altså ikke afsæt i faste analysekategorier, men har til formål at undersøge, hvilke kategorier aktørerne konstruerer, og hvordan kategoriernes betydning fastlægges af aktørerne (Jensen 1998).

Også den hermeneutiske tradition interesserer sig for at undersøge virkeligheden ud fra et aktørperspektiv, og der er da også flere sammenhænge mellem konstruktivisme og nyere tids hermeneutik (Rendorff 2003). Forskellen er imidlertid, at indenfor den hermeneutiske tradition antages det at være fortolkerens opgave at rekonstruere det værendes forskellige fremtrædelsesformer samt være formidler af det usagte, indforståede og de underliggende meningsdannelser i den sociale virkelighed. Inden for konstruktivismen vil det aldrig være et mål at rekonstruere eller gå bag om aktørernes konstruktion af mening og betydning. Fordi det antages, at heller ikke den videnskabelige fortolker kan komme virkeligheden nærmere end til aktørernes konstruktion af mening. Endvidere gælder det, at mening – konstrueret eller ej – ikke kan (gen)opdages gennem fortolkning, da fortolkning altid vil være en konstruktion af aktørens iagttagelser, som gøres til genstand for fortolkerens egne iagttagelser (Rasmussen 2002). Med et konstruktivistisk blik giver det derfor ikke mening at skelne mellem iagttagelse og fortolkning, da iagttagelsen altid allerede er en fortolkning. Ligeledes giver det ikke mening at skelne mellem iagttagelse og forståelse, da enhver forståelse vil være fortolkning i kraft af en iagttagelse (Rasmus-

sen 2002, Hedegaard Hansen 2006). Forståelse er således ikke udtryk for, at der er overensstemmelse mellem aktørernes konstruktion af mening og iagttagers forståelse heraf. Det er et udtryk for, hvordan iagttageren påvirker det iagttagede gennem valg og fravalg, som fører frem til en specifik forståelse. Genklang handler derfor om, at iagttagers forståelse kan gøre sig relevant for praktikerne uden at det nødvendigvis betyder, at der er tale om den samme forståelse.

Diskursteorien har ikke selv nogle bud på, hvordan man metodisk gennemfører analyser af aktørers meningstilskrivning i praksishandlinger, og generelt er erfaringer med og refleksioner over metodiske og analysestrategiske spørgsmål inden for en diskursteoretisk kontekst mangelfuld (Dyrberg, m.fl. 2001, Hansen 2003).

Udfordringen for den konstruktivistiske bottom-up forskning løser sig altså ikke ved at gennemføre en diskursanalyse. Men diskursteorien åbner for nye forståelser af de eksisterende videnskabelige praksisser, fordi de her er udtryk for artikulationer, der indebærer et valg (Andersen 1999).

Inden for diskursteorien antages enhver tekst at være et monument, som ikke dokumenterer noget uden for sig selv. Teksten udtrykker alene den virkelighedsforståelse, som bestemte aktører har handlet, tænkt og talt ud fra, på et bestemt tidspunkt og i en bestemt kontekst. Tekstens artikulation af betydning forudsættes at være en integreret del af en konkret diskurs. Den udgør en enhed i diskursen, og gennem analyse af teksten bliver det muligt at opnå viden om den specifikke diskurs, der udgør genstandsfeltet (Dyrberg m.fl. 2001).

I en analyse af diskurser i praksis er det imidlertid ikke relevant at læse tekster, som eksempelvis årsplaner, lovgivning, m.m., fordi de ikke nødvendigvis siger noget om den konkrete praksis, men mere om intentionerne. Udgangspunktet for valg af metode i den konkrete undersøgelse af socialpædagogers konstruktion

af socialpædagogik i praksis har i stedet været antagelsen om, at informanterne, ligesom tekster, udgør en enhed i diskursen, fordi de virker som centrale aktører inden for de diskurser, der ønskes viden om. Målet har været at placere informanten centralt i udforskningen af praksis ved at nedtone forskerens rolle i konstruktionen af mening i mødet med informanten. Samt nedtone de forskningslogikker, der sætter sig igennem i enhver undersøgelse, til fordel for de praksislogikker, forskeren ønsker at opnå viden om gennem informanten.

Til det formål har jeg i den konkrete undersøgelse valgt at indsamle viden om praksis gennem pædagogernes egne praksisfortællinger og gennem interviewsamtaler (Hedegaard Hansen 2006). Pædagogen har i vores møde først fortalt om en positiv oplevelse, som hun har haft i arbejdet med en bruger. Umiddelbart efter at pædagogen har fortalt sin historie, har jeg gennemført en interviewsamtale med pædagogen med henblik på at opnå en dybere forståelse for de meningsfuldheder og logikker, som fortællingen indeholder. Jeg kunne således ikke på forhånd vide, hvad pædagogen ville fortælle eller hvad interviewsamtalen ville komme til at indeholde. Min opgave var alene at spørge på en måde, så det blev muligt at opnå en dybere forståelse for den mening og betydning, der konstrueres i praksis af praktikerne, og dermed viden om socialpædagogernes konstruktion af socialpædagogik i praksis. Formålet med at gennemføre en interviewsamtale, på grundlag af en fortælling, har været, så vidt muligt at gøre interviewet til en tekst, der kunne analyseres som monument i en diskurs i praksis. For at det skal lykkes, er det vigtigt at skabe rum for at informanten, som enhed i de diskurser, der ønskes viden om, kan udtrykke, hvordan hun tillægger sin socialpædagogiske praksis mening og betydning gennem fortællingen. Ambitionen med praksisfortællinger og interviewsamtaler har således været at nærme sig handlingsniveauet mest muligt (for en

uddybning af de metodiske refleksioner, se Hedegaard Hansen 2006).

Efterfølgende har jeg gennemført en diskursanalyse af det samlede empiriske materiale med det formål at identificere fælles forståelser, fælles logikker og fælles sandheder, som hersker i den socialpædagogiske praksis på forsorgshjem. Det er en viden, som er kontekstafhængig og som ikke umiddelbart kan generaliseres, da det ud fra analysen ikke er muligt at sige noget om, hvorvidt det er de samme logikker, forståelser og sandheder, der sætter sig igennem inden for andre dele af det socialpædagogiske arbejde. Det vil være sandsynligt, at uddannede pædagoger på andre forsorgshjem vil dele den specifikke konstruktion af socialpædagogik, samt at der vil være sammenfald med andre socialpædagogers konstruktion af socialpædagogik i arbejdet med eksempelvis udviklingshæmmede, børn og unge eller udsatte familier. Men det kan undersøgelsen ikke dokumentere.

Diskursanalysens mulige resultater

I det følgende vil jeg kort præsentere resultaterne af den konkrete analyse af socialpædagogers konstruktion af socialpædagogik i praksis samt de in – og eksklusionsprocesser, som de specifikke diskursiveringer bevirker. Til grund for den konkrete analyse er der produceret 8 praksisfortællinger og gennemført 8 interview-samtaler med 8 forskellige socialpædagoger, fordelt på 2 forsorgshjem. Alle informanterne har en pædagogisk uddannelse. I det følgende har jeg brugt citater fra de 8 forskellige interviewsamtaler.

I den konkrete analyse er diskursbegrebet blevet brugt med henblik på at forstå socialpædagogikken produceret gennem komplekse relationer mellem sproglige og ikke sproglige elementer. Diskurs antages at udgøre en social praksis, der etablerer en specifik menings- og handlingshorisont, hvor strukturerne er immanente i betydningsdannelsen (Laclau og Mouffe 1985). Diskurs udtrykker en fastlæggelse af

betydning indenfor et bestemt felt og reducerer hermed muligheder for betydningsdannelse, hvilket bidrager til at skabe entydighed.

På grundlag af den gennemførte diskursanalyse af det empiriske materiale har det været muligt at identificere en socialpædagogisk diskurs i praksis, samt to deldiskurser eller underlæggende diskurser, en sårbarhedsdiskurs og en ressourcediskurs (Hedegaard Hansen 2006). Den socialpædagogiske diskurs i praksis konstitueres i kraft af begreberne relation og rummelighed, som udgør diskursens centrale begreber, som andre begreber knytter an til (Laclau og Mouffe 1985). Det betyder, at det er relationsarbejdet samt rummeligheden, der konstituerer den socialpædagogiske faglighed og identitet i den pædagogiske praksis på forsorgshjem.

Inden for en socialpædagogisk diskurs i praksis tillægges relationen betydning som det forhold, at pædagogen møder brugeren som et medmenneske. Det vil sige, at pædagogen respekterer brugerens valg og fravalg, at der skabes kontakt så brugeren søger hjælp og støtte hos pædagogen og har tillid til pædagogen og dennes hensigter. Endvidere forudsætter relationsarbejde, ifølge socialpædagogerne selv, at de er rummelige i forhold til brugernes forskelligheder og særegenheder. Når socialpædagogerne skal begrunde, hvorfor og hvornår noget lykkes i deres arbejde – som eksempel at en bruger bliver i stand til at klare sig selv, får uddannelse og arbejde samt familie, eller når det lykkes at få en bruger til at komme på forsorgshjemmet, blive af-ruset, vasket, få fast føde og en seng at sove i, i stedet for at ligge i rendestenen og være bevidstløs af druk – så bliver det begrundet i relationsarbejdet. I pædagogens evne til at skabe en god relation til brugeren. Det ville være muligt at pege på mange andre forhold og årsager, men det er alene relationen, der fokuseres på i pædagogernes konstruktion af socialpædagogik i praksis.

Konstruktionen af socialpædagogik i praksis

Der er ikke noget afslørende nyt i, at socialpædagogisk arbejde med de mest udsatte grupper karakteriseres som relationsarbejde af socialpædagerne selv. Det, som den gennemførte diskursanalyse af praksis imidlertid kan bidrage til, er, at give en dybere og bedre forståelse for, hvordan relationsarbejde og rummelighed bliver meningsfuldt for socialpædagerne at udøve. Hvordan relationer og rummelighed på forskellig vis bliver omdrejningspunktet i det socialpædagogiske arbejde.

Udgangspunktet for socialpædagerne er, at de brugere, der kommer på forsorgshjemmet, ikke kan rummes andre steder eller af andre, og derfor er det vigtigt, at de som socialpædager er i stand til at skabe et sted for disse mennesker, hvor de er velkomne og hvor de kan være, uanset deres historie og tilstand, og hvor de mødes og behandles som medmennesker i betydningen at have ret til selvbestemmelse. Derfor bliver det helt afgørende, at socialpædagerne kan rumme disse mennesker og deres forskellighed. I det empiriske materiale udtrykkes det blandt andet:

“Det er en § 94 institutions primære opgave, at rumme de skæve eksistenser”,

som begrundelse for, hvordan det giver mening for pædagogen fortsat at modtage og afruse en bruger kontinuerligt gennem de sidste to år.

Eller:

“Løftede pegefingre skaber afstand. Mens indlevelse og rummelighed skaber kontakt”,

Som begrundelse for, at en ung mand gentagne gange får lov at blive boende på forsorgshjemmet på trods af, at han har brudt en vigtig regel, nemlig at man ikke må true eller slå personalet.

Endelig formulerer en pædagog, at:

“... Succesen i det pædagogiske arbejde ligger nærmere i at skabe en god og brugbar relation til brugeren, så længe den varer. Det kræver indlevelse, tålmodighed og engagement”,

i hans begrundelse for, hvordan han finder det meningsfuldt at arbejde med denne gruppe, selvom de formelle mål om at brugeren kommer ud i egen bolig og lærer at klare sig selv, meget sjældent nås.

Pædagerne italesætter rummelighed som en måde at vise brugerne, at socialpædagerne gerne vil dem det godt. At de gerne vil hjælpe og støtte dem. At de som socialpædager er der for brugerne, uanset hvad der sker, og hvad der er sket tidligere.

“Hvis ikke vi kan rumme brugeren, så har han ingen steder at gå hen, så er han fuldstændig overladt til sig selv. Så er han én af dem, der bliver fundet i sin lejlighed, hvor han har ligget i tre dage, bevidstløs af druk. Forsorgshjemmet er den sidste rest af medmenneskelighed, som disse personer møder. Ingen systemer eller private relationer kan tackle personens misbrug eller adfærd. Vi er det eneste bindeled mellem dem, der har nået bunden, og samfundet”.

“At brugerne oplever, at uanset hvor åndssvage og urimelige de opfører sig, så kan de godt rumme mig her, så er jeg en del af det her og hører til her. En bevidsthed om,” at jeg godt ved, at jeg opfører mig urimeligt, når jeg er fuld, og det ved de(personalet) også godt”

“De skal have oplevelsen af, at de kan noget, at de duer til noget, og at de er okay på trods af, at de har været 10 år i et heroinmisbrug, har en behandlingsdom, har slået nogen ihjel på et tidspunkt, forladt deres børn eller andet”

Socialpædagerne forsøger altså gennem relationsarbejdet at skabe en kontakt og et forhold til brugerne, så brugerne oplever, at de har én som de kan stole på, have tillid til, bede om hjælp og som støtter dem. Og som kan rumme dem uanset deres historie, situation og adfærd. Pædagerne begrundet etableringen

af relationer i at gøre det relevant for brugerne at bo på forsorgshjemmet samt at forebygge, at brugerne ikke forlader institutionen. Tankegangen synes at være, at det, som kan få beboerne til at tage imod et socialpædagogisk tilbud på forsorgshjemmet, er, at personalet er i stand til at rumme dem og deres særegenheder og etablere relationer til dem.

Denne logik synes at være generel for socialpædagogerne i deres forståelse af deres praksis. Rummelighed og relationsarbejde ser de som kerneydelsen i deres praksis og er det, som adskiller dem fra andre professioner inden for det sociale arbejde, fordi de selv mener, at de er de eneste, der kan rumme og skabe relationer til disse brugere. Således afgrænser den socialpædagogiske diskurs i praksis sig gennem udelukkelse af de professioner, der ifølge socialpædagogerne ikke er i stand til at rumme brugerne eller at etablere relationer til dem. Hermed gør socialpædagoger sig selv til en unik profession, der adskiller sig fra andre professioner, idet de er det eneste bindeled mellem bruger og omverden. Således bliver relationer og rummelighed det, der konstituerer socialpædagogisk identitet i praksis og samtidig det, der udgør diskursens grænser. Relationsarbejdet er socialpædagogisk begrundet – ikke subjektivt eller personligt – indenfor en socialpædagogisk diskurs i praksis.

“Vi har mange gengangere og alkoholikere, som ryger ud i misbrug mange gange. Dem kan vi tilbyde indlevelse i deres liv og rummelighed. Det er vigtigt, fordi det får de ikke andre steder, men har brug for det ligesom alle os andre. Så for at nå dem, er det et vigtigt redskab (relationsarbejde (red))”.

Socialpædagogerne ser sig selv som brugernes sidste og eneste mulighed for at få noget hjælp, kontakt og forståelse. At disse grupper overlades til ingenting, hvis forsorgshjemmet ikke magter opgaven, har stor betydning for den socialpædagogiske faglighed.

“... når jeg spørger mig selv hvorfor render jeg rundt derinde og tørrer pis og bræk op, så er det fordi, at mit arbejde gør sådan, at nogle mennesker, som ikke kan være andre steder, har et sted at være”.

To underliggende deldiskurser

Som sagt kan der ud fra analysen identificeres to underliggende deldiskurser indenfor den socialpædagogiske praksisdiskurs, en sårbarhedsdiskurs og en ressourcediskurs. Med deldiskurs henvises der til på den ene side en fastlæggelse af betydning inden for en specifik handlings- og meningshorisont, og på den anden side til en konstruktion af mening og betydning, der indskriver sig i en overordnet pædagogisk diskurs i praksis. Altså nogle tendenser eller logikker inden for den herskende diskurs, som det er nødvendigt at skelne mellem, for at minimere reduktion af virkelighedens kompleksitet i analysen, samt tydeliggøre kampen om betydning.

Inden for sårbarhedsdiskursen anses brugerne for at være sårbare og skal derfor beskyttes mod krav og pligter, fordi det antages at skræmme brugerne væk fra de socialpædagogiske tilbud. Socialpædagogerne anser det som en væsentlig problematik, at brugerne ikke kan leve op til de krav og pligter, som samfundet stiller til dem, og at det derfor er socialpædagogernes opgave at beskytte dem imod disse krav og pligter. Ellers bliver de ikke alene udstødt af samfundet men også afskåret fra socialpædagogisk bistand.

“Det skal ikke være et krav, at man skal kunne forholde sig til sit misbrug, sin kaotiske økonomi, have ønsker for fremtiden, deltage i madlavning, rengøring, aktiviteter m.m. Der stilles utrolig mange krav, for at kunne bo på et forsorgshjem, men de mennesker, der kommer på forsorgshjemmet, er mennesker, der ikke kan honorere disse krav. Derfor er det vigtigt også at holde fast i rummelighedsperspektivet. For mange trækker sig, hvis de mødes med krav, og så er de fuldstændig overladt til sig selv”

For de socialpædagoger, der tager afsæt i en forståelse af brugerne som sårbare mennesker, er relationsarbejde og rummelighed både mål og middel i det pædagogiske arbejde. For nogle brugere vil det betyde, at de har et sted at være eller komme samt nogle, som de kan betro sig til. For andre vil det betyde, at de på et tidspunkt når til at ville forandre deres livssituation. For andre stabiliseres deres situation i en periode og det kan måske føre noget andet med sig eller betyde, at de jævnlige vil vende tilbage, blive stabiliseret for så at vende tilbage til gaden.

Inden for ressourcediskursen er rummelighed og relationsarbejde alene et middel til at opnå andre mål. Socialpædagogerne ser brugerne som nogle, der har ressourcer. Deres problem er, at de på grund af u hensigtsmæssige opvækstbetingelser eller oplevelser i livet, har mistet tilliden til deres omverden og til sig selv. Derfor ser socialpædagogerne det som deres opgave at hjælpe disse mennesker med at genfinde tilliden til dem selv og til deres omverden. De ser deltagelse i aktiviteter som en måde, brugeren kan opnå positive erfaringer på, fordi brugeren erfarer, at han kan noget.

Men for at få brugerne til at deltage i aktiviteter er det socialpædagogernes vurdering, at de først skal have opbygget en relation til brugerne.

“Jeg har endnu aldrig oplevet, at der var nogen, som ikke kunne noget. Alle kan noget. Det handler om, at vi og brugerne tænker kreativt og får talt om, hvad det er, de egentlig brænder for eller gerne vil lære. Jeg har ikke oplevet, at der er nogen, der ikke duer til noget. Jeg tror, at mennesket har en drivkraft, og at mennesket profiterer af, at de duer til noget”

Det er vigtigt for de socialpædagoger, der indskriver sig i ressourcediskursen, at hjælpe brugeren til at finde ind til de ressourcer, som det antages, at han har, men ikke anvender, fordi han har mistet sin tro på dem og sin tillid til, at han har dem. Socialpædagogen forsøger derfor

at motivere brugeren til at deltage i aktiviteter, som kan give brugeren en positiv erfaring.

“Jeg tror ikke, at dem, vi møder, er fuldstændig blottet for social kompetence eller ressourcer. Og mange af dem er vellidte personer i subkulturer og ressourcestærke. Men i takt med den sociale deroute, så mister de forbindelsen til muligheden for at deltage. Og det bliver nemmere at fravælge”

“At være med og deltage lidt i livets gøremål kan han bruge og tage med sig i sit videre liv. At have lidt fokus på det. Uden fokuspunkter sejler brugerens liv. Der sker ikke noget ud over, at de har fokus på deres misbrug. Der er ingen forbedringer, det går ikke fremad”.

Inden for en ressourcetænkning er der, ifølge socialpædagogerne, tale om mennesker, der har haft så mange nederlag, at de hellere fravælger en aktivitet end risikerer endnu en fiasko. Socialpædagogerne skelner mellem motivation til deltagelse og pligt til aktivering. Det handler ikke om at aktivere, men om at deltage i meningsfulde aktiviteter.

“Pointen er, at der ikke er fokus på regler og krav og på, hvad der sker, hvis du ikke deltager. Jeg ser det som et vigtigt pædagogisk aspekt at tænke i deltagelse frem for aktivering over for de beboere, der hellere vælger fra end går med på noget, de er usikre på, for ikke at risikere et nederlag. Så de får en god erfaring med det at vælge noget til og det at deltage”

Entydig og flertydighed

Målet er generelt at forbedre den enkeltes livskvalitet, og det kan for pædagogerne være mange forskellige ting. Det afhænger af brugers situation. Inden for sårbarhedsdiskursen er det at bo på forsorgshjemmet, være rummet og opnå relationer til andre brugere og til pædagogerne, en forbedring af brugernes livskvalitet. Inden for ressourcediskursen er det meningsfuldt at sætte en proces i gang og finde ind til de ressourcer, som brugeren antages at have.

Relationsarbejde og rummelighed er ikke nok i sig selv, det skal være et middel til at nå et mål om at forbedre den enkeltes livskvalitet gennem deltagelse.

Socialpædagogerne indskriver sig således i en overordnet socialpædagogisk diskurs, men de adskiller sig samtidig i forskellige problem- og løsningsforståelser, som får betydning for den konkrete praksis og for det konkrete møde med brugerne. Der er forskel på, hvilket menneskesyn, problemforståelser og strategier, socialpædagogerne peger på. Forståelsen af relationsbegrebet, vigtigheden af det og måden, der skabes relationer på gennem rummelighed, tillægger alle informanterne en central betydning. Men de italesætter på forskellig vis, hvad det konkrete mål med relationsarbejdet er. Det interessante er, at socialpædagogerne ikke konstruerer denne forskel som antagonistisk, men som en forskel, der skal beskyttes.

Metodiske refleksioner

Mit møde med socialpædagogisk arbejde på forsorgshjem var båret af en nysgerrighed efter at undersøge, hvordan pædagogerne finder mening i at gå på arbejde hver dag vel vidende, at de meget sjældent når de mål, der overordnet er formuleret for deres arbejde. Jeg har forsøgt at gribe deres meningsfuldhed, logikker og sandheder ved at undersøge, hvordan fænomener bindes sammen til meningsfulde helheder for pædagogerne selv og dermed opnå en dybere forståelse for socialpædagogernes egen konstruktion af mening og betydning i praksis, ved at være loyal overfor deres forståelse af virkeligheden og ved at tage deres konstruktioner for pålydende.

Denne tilgang til deres arbejde, samt de valg, jeg har truffet undervejs i analysen, har bidraget til at konstruere socialpædagogisk praksis som relativ sammenhængende og konsistent, til forskel fra andre analytiske tilgange, som i højere grad ville bidrage til at konstruere socialpædagogisk arbejde som mere fragmentarisk. I nærværende analyse er der først og

fremmest ledt efter sammenhænge trods forskelle, som også har fået en plads i analysen, men ikke en central plads. Disse forskelle ville i andre analyser blive elimineret eller dyrket yderligere. Det gør imidlertid ikke den enkelte analyse mere eller mindre relevant. Dernæst er det en understregning af, at der er tale om forskerens iagttagelse af informantens iagttagelse af praksis, og at forskerens måde at iagttage på, får stor betydning for, hvordan virkeligheden træder frem i analysen.

Udgangspunktet for analysen har ikke været at lede efter kategorierne relation og rummelighed, eller få bekræftet en hypotese om, at de kunne identificeres i praksis. De er resultatet af et analytisk valg, og de skal på det grundlag ses som mulige centrale kategorier, hvor målet har været at identificere og opnå en dybere forståelse for pædagogernes betydningsfastlæggelse af kategorierne. Loyaliteten overfor informanternes konstruktion af mening og betydning er således ikke et udtryk for, at jeg som forsker er nået ind til sandheden om deres forståelser og konstruktioner i praksis. Med en diskursanalyse kan målet alene være at opnå en dybere forståelse for, hvordan socialpædagogerne udpeger og tillægger mulige, centrale kategorier betydning inden for en socialpædagogisk diskurs i praksis. Uden at det udelukker andre mulige betydningskonstruktioner. Det er i kraft af arbejdet med at nå til en dybere forståelse og minimere reduktion af kompleksitet, at analysen kan skabe genklang i praksis.

Ved at arbejde med fortællinger og interviewsamtaler har det været muligt at fastholde en skelnen mellem intention og handling i analysen og dermed skelne mellem de diskurser, der ligger til grund for praksis og de diskurser, der konstituerer sig i praksis. Det er en skelnen, som er fastholdt ved i indsamling af empiri kun at fokusere på, hvilke handlinger pædagogen foretager sig, og hvordan det giver mening for hende at handle, som hun gør. I interview-samtalen blev det samtidig tydeligt, hvordan

pædagogen i praksis trækker på mere brede og overordnede diskurser i konstruktionen af socialpædagogik. Der er med andre ord tale om et analytisk skel, der bidrager til at skelne mellem forskellige diskursive niveauer i analysen af praksis. Det er således ikke interessen for praktikernes konstruktion af deres praksis – og dermed interessen for aktørperspektivet – men en analytisk skelnen mellem det intentionelle niveau og handlingsniveauet, som konstruktivistisk bottom-up forskning kan bidrage med. Det er et vigtigt analytisk skel, da det er det, som pædagogerne gør, og ikke det, de siger, de gør, som har konsekvenser for brugerne. Og som derfor er en relevant viden at producere.

Konsekvenser af konstruktionen af socialpædagogik i praksis

Som sagt er formålet med bottom-up analysen at producere viden, der skal danne grundlag for dialog og refleksion med praksisfeltet, så den ikke blot bliver en legitimering af praksis. Grundlaget for dialogen bliver, hvilke in – og eksklusionsprocesser en specifik konstruktion af praksis bevirker. Og dermed hvordan socialpædagogernes konstruktion af mening og betydning – og dermed af en specifik problem- og løsningsforståelse – har såvel tilsigtede som utilsigtede konsekvenser for beboerne, når de opholder sig på et forsorgshjem, samt for de vilkår og muligheder, som et ophold på forsorgshjem giver brugerne.

In- og eksklusionsprocesser i socialpædagogisk praksis

Inden for sårbarhedsdiskursen møder socialpædagogerne ikke brugerne med krav eller pligter, fordi de opfattes som en trussel mod brugeren og brugerens ønske om at opholde sig på forsorgshjemmet.

På den ene side kan det være en fordel for de brugere, som af forskellige grunde ikke kan leve op til de politisk formulerede krav og pligter, at pædagogerne udgør en form for beskyttelse mod disse. Det kan betyde, at bru-

gerne bliver på forsorgshjemmet og tager imod socialpædagogisk bistand. Men det betyder samtidig, at pædagogerne tager loven i egne hænder. For de har faktisk pligt til eksempelvis at aktivere brugerne og indberette til kommunen, hvorvidt brugerne overholder deres aktiveringspligt. Men i og med socialpædagogerne opfatter aktivering som en pligt og en trussel for nogle af brugerne, og ikke som et tilbud, så accepterer de, at visse brugere ikke er aktive og deltagende, som loven foreskriver det. I stedet gør de blomstervanding, eller en samtale med brugeren, til aktivering.

“Vi ser gennem fingre med det, men vi har jo pligt til at sætte dem i gang. Vi vrider ikke armen om på folk. Det kan vi ikke”.

På den anden side kan socialpædagogernes udgrænsning af krav og pligter betyde, at de fastholder brugerne i en marginal position eller en afhængighedssituation, dels fordi der ikke er nogen, der påtager sig ansvaret for, at der sker en forandring. Dels fordi brugernes ret til kompetenceudvikling og forbedring af færdigheder tilsidesættes, eksempelvis gennem aktivering. Dermed tager socialpædagogerne ansvar for at vurdere, hvad der er bedst for brugerne, selvom det strider mod lovens bestemmelser. De tilsidesætter med andre ord hensynet til brugernes retssikkerhed.

Tendensen er mest markant inden for sårbarhedsdiskursen, men også indenfor ressourcediskursen har det ikke som sådan konsekvenser, at brugeren ikke lever op til gældende regler, krav og pligter. For selvom deltagelse i aktiviteter er vigtigt, skal det ske gennem motivation og ikke gennem krav og pligter.

“I stedet for at sige: det er vores regler, så fokuserer jeg på, at det er ærgerligt at du ikke deltager”

“Hvorfor ikke bare omsorg? Fordi man fastholder dem, tror jeg, i deres opfattelse af sig selv. Fordi mange af dem har en dårlig samvittighed, har det psykisk dårligt, har måske taget røven

på rigtig mange mennesker og er fysisk dårlige, når de kommer ind. Så det er noget med, at man meget hurtigt kan falde i det, jeg kalder, omklamrende omsorg”

Socialpædagogernes forsøg på at leve op til lovens bestemmelser kan omvendt betyde, at de bidrager til, at nogle brugere udgrænses fra at modtage hjælp eller at de modtager en u hensigtsmæssig hjælp. Særligt inden for ressource diskursen antages det, at alle brugere har nogle ressourcer, som det er en socialpædagogisk opgave at hjælpe den enkelte med at finde ind til. Det kan betyde, at nogle brugere vælger at forlade forsorgshjemmet, fordi de ikke kan eller vil lade sig motivere til deltagelse eller til forandring af egen livssituation. Eller fordi de oplever, at de reelt ikke har noget valg, men forventes at deltage i aktiviteterne. Endelig kan nogle brugere have den selvopfattelse, at de ikke selv mener, at de har de nødvendige ressourcer, som personalet mener, at de har. I stedet vælger de at forlade forsorgshjemmet og de socialpædagogiske tilbud, og dermed er de overladt til gaden.

Endelig kan socialpædagogernes forsøg på at leve op til lovens bestemmelser betyde, at socialpædagogerne rent faktisk understøtter nogle af brugerne i at blive selvforsørgende eller at kunne sørge for sig selv. I disse tilfælde vil pædagogerne delvis efterleve lovens bestemmelser på godt og ondt.

“Nogen får det bedre, hvis de får noget at lave, blandt andet fordi det kan give struktur på dagen”

“Folk, der kommer ud herfra, kan også trække på en erfaring, der siger, hvad vil det sige at stå op om morgenen og gå på arbejdet. At være på arbejde i fire timer og være til rådighed og lære om alle de sociale kompetencer, som også er en nødvendighed på arbejdsmarkedet i dag, for at kunne indgå i et samarbejde, som jeg synes er lige så vigtigt. Hvad vil det sige at holde frokost, og hvad vil det sige at være to, som skal samarbejde omkring at lave denne her ting. Så de sociale kompetencer er lige så stor en del af

vores arbejde. Forstå hvad det vil sige at have et arbejde og møde fra kl. 8 til kl. 15”

At forsøge at motivere og støtte brugerne til at deltage i aktiviteter og forsøge at sætte en udviklingsproces i gang, kan således ekskludere visse brugere fra de socialpædagogiske indsatser. Mens andre brugere har gavn af, at socialpædagogerne tager ansvaret for, at der sker en forbedring af brugerens livssituation og livskvalitet, ved at motivere og støtte brugeren i en sådan proces. Samtidig kan en afvisning af krav og pligter inkludere nogle brugere i de socialpædagogiske tilbud. Men det kan også betyde, at brugerne fastholdes i en afhængighedssituation ved en socialpædagogisk afvisning af krav og pligter.

Dekonstruktion af socialpædagogik i praksis

Socialpædagogerne knytter relationsarbejde og rummelighed til nuet. Også socialpædagogerne håber det bedste for brugerne, men hvad det bedste er, afhænger af den enkelte brugers situation og ønsker i forhold til hans liv. Det bliver betydningsfuldt at gøre en forskel lige nu og her. Hvad dét i sidste ende kan føre til, fokuseres der til gengæld ikke ret meget på. Et fokus på nuet, frem for på langsigtede mål, bidrager til at socialpædagogerne er i stand til at finde mening i arbejdet med brugere, der ikke nødvendigvis er – eller nogen sinde bliver – udviklingsparate.

“Hvis relationen kun kan udmønte sig i omsorg og mad og de basale ting, så er det godt nok. For nogle vil relationen på et tidspunkt føre til forandring, men det kan tage rigtig mange år. Så rummelighed og tålmodighed er centralt”.

“Jeg tænker i nuet og ikke i hvad dette kan føre med i fremtiden. En nødhjælper”.

Meningen i arbejdet finder pædagogerne i de små skridt, som en bruger muligvis formår at tage, som resultat af mødet med pædagogen.

Der fokuseres på relationen i nuet, og det konkrete stykke arbejde vurderes sjældent ud fra, hvad det kan føre med sig i fremtiden.

Det er muligt at se disse konstruktioner som en udgrænsning af de politisk formulerede mål. Pædagogerne finder det ikke muligt for ret mange af brugerne, at de lærer at forsørge sig selv og klare sig i egen bolig, og derfor bliver det meningsløst at arbejde ud fra de politisk formulerede mål og samtidig betragte deres egen indsats som værdifuld. De utilsigtede konsekvenser kan imidlertid være, at pædagogerne overser, at det er deres pædagogiske praksis, der ikke er virkningsfuld. Eller at deres fokus på nuet kan bidrage til at opretholde billedet af dem selv som uundværlige for brugerne, hvilket utilsigtet fastholder brugerne som hjælpeløse. Dermed overser pædagogerne brugerens mulige udviklings- eller forandringspotentialer. Konsekvensen vil i så fald være, at visse brugere ekskluderes fra forsorgshjemmet. Nemlig de brugere, som ikke kan finde mening i at positionere sig selv som svage eller uden evne til at lære at klare sig selv.

Socialpædagogernes fokus på rummelighed og relationer betyder endvidere, at socialpædagogerne respekterer beboerne som selvstændige individer, der er aktører i deres eget liv. Det gælder både for de pædagoger, der indskrives sig i en sårbarhedsdiskurs og for dem, der indskrives sig i en ressourcediskurs. Det betyder, at brugerne bliver mødt som et medmenneske, der skal respekteres for den han er, uanset hans historie og nuværende livssituation.

Inden for en socialpædagogisk diskurs i praksis har brugerne således mulighed for at træffe selvstændige beslutninger omkring deres liv, uden at socialpædagogen blander sig heri eller fordømmer de valg, beboerne træffer. Det betyder, at socialpædagogen i nogle tilfælde respekterer valg, selvom socialpædagogen ikke selv mener, det er et valg, der er til gavn for brugeren. Eksempelvis valget at forlade hjemmet og tage på druk.

Inden for en socialpædagogisk diskurs i praksis mødes brugeren hermed som et medmenneske, der på den ene side er så sårbart, at det skal beskyttes mod ydre krav og pligter, som han ikke antages at kunne honorere. Men samtidig er brugeren så meget et medmenneske, at han har ret til at træffe selvstændige valg uden at møde fordømmelse. Det får som konsekvens, at også de valg, der retter sig mod selvdestruktion, respekteres af socialpædagogerne. Det har til gengæld som utilsigtet konsekvens, at brugeren må tage ansvar for sin egen selvdestruktion samtidig med, at han anses for at være for sårbar til at tage ansvar for sin egen selvudvikling.

Socialpædagogernes insisteren på at møde brugeren som medmenneske, der skal have mulighed for at træffe selvstændige beslutninger omkring deres liv, kan altså utilsigtet medvirke til, at brugeren fastholdes i en marginal position og selvdestruktiv adfærd. Det bliver ikke et socialpædagogisk mål i sig selv at bidrage til at brugerne udvikler de nødvendige kompetencer og færdigheder, som skal gøre det muligt, at brugeren kan klare sig inden for normalsamfundets rammer. Denne tendens er mest markant inden for sårbarhedsdiskursen, idet de socialpædagoger, der indskrives sig i en ressourcediskurs, har som mål at motivere brugerne til deltagelse og til at skabe forandringer i hans livssituation.

Positioneringsmuligheder

Inden for en socialpædagogisk diskurs i praksis spiller socialpædagogerne i deres egen selvforståelse en helt særlig og vigtig rolle i brugerens liv, såfremt det lykkes at skabe en relation til brugeren. Og der er tilsyneladende ingen grænser for, hvad og hvem socialpædagogerne kan rumme, for at relationsarbejdet skal lykkes. I det empiriske materiale er der eksempler på brugere, der bryder hjemmets regler, er truende overfor personalet, som har haft usømmelig omgang med lig, har voldsdomme og som kommer i en uendelig ussel fatning med af-

føring og urin løbende ned ad sig (Hedegaard Hansen 2006).

For at markere hvor rummelige de som socialpædagoger er, fremhæver de brugernes forskellighed fra dem selv. Det synes at forholde sig således, at det er graden af usselhed og elendighed, og dermed forskellighed, der bidrager til distinktionen mellem den værdige og uværdige bruger. Det bliver således graden af forskellighed eller elendighed, der bidrager til distinktionen mellem inklusion og eksklusion, hvilket betyder, at den velfungerende og selvstændige bruger ekskluderes fra de socialpædagogiske indsatser på forsorgshjem. Hvis den velfungerende og selvstændige bruger findes, og vælger at forlade forsorgshjemmet, så er det måske et udtryk for, at de ikke kan identificere sig med den positioneringsmulighed, som socialpædagogernes konstruktion af den sårbare og svage bruger, tilbyder.

Der kan være argumenter for den ene såvel som for den anden socialpædagogiske strategi og metode. De socialpædagogiske strategier synes nemlig at virke både in – og ekskluderende afhængig af relationen, brugerens situation og den kontekstuelle sammenhæng. Socialpædagogisk praksis er med andre ord kompleks, idet der er mange forskellige faktorer, der spiller sammen i praksis, og som alle har betydning for den konkrete indsats. Disse faktorer kan ikke identificeres på et generelt niveau, men må identificeres konkret og kontekstuel. Pointen er her, at de praksisnære analyser producerer en viden, som socialpædagogerne kan bruge til at forholde sig kritisk og reflekteret til egen praksis og vurdere, om de utilsigtede konsekvenser gør det nødvendigt at udvikle og kvalificere praksis.

Konkluderende perspektiver

Formålet med denne artikel har været at vise, hvordan en konstruktivistisk bottom-up analyse kan skabe viden om socialpædagogisk praksis, som kan bidrage til refleksion og dialog mellem forskningsfelt og praksisfelt, med

henblik på kvalificering og udvikling af praksis. Min påstand har været, at det forudsætter, at den forskningsbaserede viden vækker en vis genklang i praksis for at kunne gøre sig relevant for praktikere og danne grundlag for en dialog. Dels ved være loyal overfor praktikernes konstruktion af mening og kategorier. Dels ved at fokusere på at opnå en dybere forståelse for disse konstruktioner. Jeg har fundet diskursanalysen særdeles produktiv i forhold til at nå disse mål, fordi den bidrager til at identificere konstruktionen af meningsfuldheder i praksis. Samt til at opnå en forståelse for de begreber, kategorier og logikker, der bringes i anvendelse, i praksis.

Studiet af diskurser i praksis kan være et relevant grundlag for som forsker at gå i dialog med praksisfeltet generelt. Både med de praktikere, som bidrager til det empiriske grundlag, men også praktikere generelt. Jeg har haft mulighed for at præsentere analysens resultater for en del socialpædagoger i forbindelse med foredrag, kurser og undervisning. Reaktionen fra de socialpædagoger, som er blevet præsenteret for analysen, men som ikke selv har deltaget i den, har været forskellige. Nogle distancerer sig fra analysens resultater ved at udpege de socialpædagoger, som har deltaget i undersøgelsen, som uprofessionelle og inkompetente. De giver udtryk for, at det ikke afspejler deres egen praksis eller faglighed. Analysens resultater afvises ikke, men de afviser de diskurser, der identificeres i analysen, som værende udtryk for socialpædagogisk faglighed. De ser dem nærmere som en trussel mod socialpædagogisk faglighed. Andre konstaterer, at analysens fremstilling af socialpædagogisk praksis er i overensstemmelse med deres egen erfaring med socialpædagogisk arbejde, og de finder det på baggrund af analysen vigtigt at udvikle og kvalificere socialpædagogisk faglighed generelt. De genkender således de diskurser, der identificeres i analysen, men forholder sig problematiserende til dem. Endelig er der nogle, som på baggrund

af analysen, konstaterer, at socialpædagoger er en særlig kategori af mennesker, som altid vil konstruere socialpædagogik som relationsarbejde, brugerne som sårbare og dem selv som uundværlige. Ikke fordi det er godt eller skidt, hensigtsmæssigt eller uhensigtsmæssigt, men fordi det er sådan socialpædagogisk praksis og identitet konstrueres. Der er ikke tale om en legitimering eller afvisning, men en konstatering af et vilkår.

Uanset om der er tale om en afvisning, en problematisering eller konstatering af den i analysen identificerede faglighed, har der i alle tilfælde været et produktivt grundlag for en refleksion forsker og praktiker imellem i forhold til, hvordan socialpædagogisk faglighed kan eller skal tillægges mening og betydning. Det har i særlig grad interesseret praktikerne at diskutere de in- og eksklusionsprocesser, som konstruktionen af socialpædagogik i praksis, ifølge analysen, kan bevirke. Brugerperspektivet synes generelt at lægge socialpædagoger på sinde. Hvorvidt dialogen og refleksionen i sidste ende bidrager til kvalificering og udvikling af praksis, er ude af forskerens hænder at styre inden for denne forskningspraksis. Det vil alene afhænge af, hvorvidt analysen og den efterfølgende dialog og refleksion har formået at gøre sig relevant for den enkelte praktiker og for dennes praksis.

I mit møde med praktikere har jeg således erfaret, at analysen og dens resultater ikke afvises med henvisning til en manglende forståelse af og viden om praksis. Det er konstruktionen af socialpædagogik i praksis, der kommer i fokus i dialogen. Det betyder imidlertid ikke, at praktikerne ukritisk anerkender analysen og dens resultater. Nogle socialpædagoger giver eksempelvis udtryk for, at de genkender visse elementer af analysens bud på en konstruktion af socialpædagogik i praksis og konstaterer, at sådan er det nogle gange, men ikke altid. I den konkrete analyse har hver informant bidraget med én fortælling om én bruger. Men det er muligt, at den samme pædagog i en

anden fortælling om en anden bruger, ville have fremstillet den socialpædagogiske praksis på en anden måde. Det ville i så fald betyde, at socialpædagoger generelt konstruerer socialpædagogik ud fra deres kategorisering af den enkelte bruger og ikke ud fra den samme kategorisering af alle brugere, som den konkrete analyse lægger op til. Set fra et forskningsmæssigt perspektiv er det således også nyttigt at være i dialog med praktikerne om egen forskning, fordi det kan bidrage til at få øje på analysens grænser og reduktion af kompleksitet, og dermed kan dialogen bidrage til at formulere eller kvalificere fremtidige undersøgelser af praksis.

Referencer

- Andersen, N. Å. 1999: "Diskursive analysestrategier" Nyt fra Samfundsvidenskaberne
- Bogason, P. og Sørensen, E.(red.) 1998:"Samfundsforskning bottom-up", Roskilde Universitetsforlag
- Burr V. 1995: "An Introduction to Social Constructionism", Routledge, London
- Collin, F. 1998/1: "Socialkonstruktivisme og den sociale virkelighed" i M. Järvinen og M. Bertilsson (red.): "Socialkonstruktivisme – bidrag til en kritisk diskussion" Hans Reitzels Forlag
- Hacking, I. 1999:"The Social Construction of What?", Harvard University Press
- Hagen, R. 2002: "Positivismekritikkens positivism", Sosiologisk årbok nr. 1
- Hansen, A. Dreyer og Sehersted, K. (red.) 2003: "Konstruktive bidrag", Roskilde Universitetsforlag
- Holst, J. 2005: "Socialpædagogikkens udvikling i Danmark" i Cedersund, E. og Eriksson, L. (red.): "Socialpædagogiken i samhället" nr. 2. Linköpings Universitet
- Holst, J. 2000: "Socialpædagogik, retorik og virkelighed", i J. Holst, S. Langager, og S. Tetler 2000: "Specialpædagogik i en brydningstid", Systeme
- Jacobsen, M. H. 2001: "Konstruktionen af socialkonstruktivismen – begrebsforvirring og terminologisk anarki i sociologien", Distinktion nr. 3

- Jensen, L. 1998: "Buttom-up. Forskning med hovedet under armen?" i P. Bogason og E. Sørensen (red.) 1998: "Samfundsforskning buttom-up", Roskilde Universitetsforlag
- Knorr-Cetina 1993: "Construction and Fiction: the Prospect of Constructionism in the Study of Science and beyond", Danish Yearbook of Philosophy
- Laclau, E. and C. Mouffe 1985: "Hegemony and Socialist Strategy", Verso, London
- Laclau, E. and C. Mouffe 1987: "Post-Marxism without Apologies", New Left Review nr. 166
- Laclau, E. 1990: "New Reflections on The Revolution of Our Time", Verso, London
- Laclau, E. 1993: "Discourse", i R.E. Goordin and P. Pettit (red.): "A Companion to Contemporary Political Philosophy", Blackwell, London
- Laclau, E. 1996: "Deconstruction, Pragmatism, Hegemony", i C. Mouffe (red.): "Deconstruction and Pragmatism", Routledge, London
- Laclau, E. 1996a: "Emancipation(s)", Verso, London
- Luhmann, N. 2001: "Inklusion og eksklusion", i tidsskriftet Distinktion
- Mouffe C. (red.) 1996: "Deconstruction and Pragmatism", Routledge, London
- Rasmussen, J. 2002: "Textual Interpretation and Complexity – Radical Hermeneutics", Paper ifm. The American Educational Research Conference, USA
- Thomsen, K. 2003: "God socialkonstruktivistisk forskning", i A. D. Hansen og K. Sehersted (red.) 2003: "Konstruktive bidrag", Roskilde Universitetsforlag
- Wenneberg, S. B. 2000: "Socialkonstruktivisme, positioner, problemer og perspektiver", Samfundslitteratur